

Het groene spelen

Natuurlijke speelterreinen trekken kinderen aan zoals stroop de vliegen. Spelen in en met natuur levert bovendien belangrijke bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen. Deze potenties worden beschreven, in het bijzonder voor natuurspeelplaatsen bij scholen. Hoe kunnen scholen hun speelplaatsen vergroenen, zodat kinderen uitgedaagd worden tot veel en veelzijdig bewegen?

Door: Kees Both

Aantrekkingskracht

Als je kinderen de keus laat – zo is uit onderzoek gebleken (Gebhard, 2009) – tussen een aangelegde speeltuin met speeltoestellen en een ‘wild landje’, zoals een bos of een braakliggend terrein, dan kiezen ze in overgrote meerderheid het laatste. Ze klimmen bijvoorbeeld liever in een boom dan in een klimrek. Wat trekt kinderen daarin aan? Het zit hem

in het open karakter van dergelijke plekken. Ze veranderen onder invloed van het weer en de seizoenen. Je kunt er als kind ook nog van alles aan veranderen en het aanwezige ‘speelmateriaal’ is niet gestandaardiseerd. Het ‘wilde’, spontane, creatieve, voor een groot deel onvoorspelbare van zulke plekken resoneert in het ‘wilde’, nog niet zo getemde, spontane, creatieve van kinderen. Zulke avontuurlijke speelplekken worden echter in stedelijke omgevingen steeds zeldzamer. ‘Natuur’ is voor steeds meer kinderen iets geworden dat niet in de directe leefomgeving te vinden is, maar waarvoor je ver weg moet, vaak buiten stad en dorp. Als compensatie daarvan moeten zulke terreintjes met overwegend spontane vegetaties van inheemse planten nu bewust aangelegd worden,

ruimte en tijd krijgen om zich te ontwikkelen, als vorm van kleinschalige natuurontwikkeling. Zo wordt de natuur naar de kinderen gebracht. Natuur vanuit het perspectief van kinderen is natuur die hen uitdaagt. Kinderen kijken primair naar de *functies* van een omgeving, wat je daar kunt *doen*. Natuur is voor hen vooral doe-natuur en geen natuur waar je alleen maar naar mag kijken. De meeste kinderen zoeken complexiteit, een setting die rijk is aan stimuli, die vormbaar of veranderbaar is.

Beweging

Een natuurlijk terrein daagt kinderen allereerst uit tot bewegen. Allereerst tot veel en intensief bewegen, maar dat doet een betegeld schoolplein ook. Belangrijk is dat een natuurlijk terrein ook uitdaagt tot veelzijdig bewegen. Een verscheidenheid aan landschapselementen op een schoolterrein roept ook een grote verscheidenheid aan bewegingen op (Fjörtoft, 2004; Fjörtoft & Sageie, 2000). Hoogteverschillen met steile en geleidelijke hellingen met verschillende mogelijkheden voor klimmen en klauteren, verschillende oppervlakken en bedekkingen van de bodem, beklimbare bomen en liggende stammen, water dat op verschillende manieren te passeren is, etc. geven daar aanleiding toe. Over zo’n terrein werd gezegd (Moore en Wong 1997, vertaling KB): ‘Deze speelplek is zo aantrekkelijk en veelzijdig dat het onmogelijk is om daar *niet* te bewegen... De tuin daagde in de loop van de tijd steeds meer kinderen, ongeacht hun motorische vaardigheid, uit tot lichaamsbeweging in de ruimte. Met gratie en behendigheid oefenden zij hun spieren, gewrichten en ledematen – balanceren, elkaar achtervolgen, klimmen, kruipen, uitwijken, hangen, huppen, springen, wiebelen, rollen, rennen, glijden – en dat alles zonder enige instructie van een gymleraar.’

Natuurlijke omgevingen, met hun complexiteit en dynamiek, bieden bij uitstek mogelijkheden voor kinderen om hun eigen bekwaamheden te

onderzoeken, door oefenen en spelen, in diverse moeilijkheidsgraden. Daarbij zijn speeltoestellen grotendeels overbodig. Iemand formuleerde dat als volgt: 'Children don't need equipment, they need opportunity' (Shell, 1994). Geen toestellen dus, maar spelaanleidingen.

Er wordt veel geschreven over bewegingsarmoede en de negatieve gevolgen daarvan. Veel minder aandacht is er voor de kwaliteit van het bewegen, het veelzijdig bewegen. Met als uitzondering de roep om kinderen valtrainingen te geven. Natuurlijke spelomgevingen dragen vooral bij aan de ontwikkeling van algemene bekwaamheden als coördinatie en reactiesnelheid en durf. Zie voor het belang daarvan Helders (2006). Dat geldt in sterke mate voor het zich bewegen over ongelijk terrein en het klimmen in bomen (Janssen, Both & Van den Boogaard, 2008). Meer aandacht voor de kwaliteit van het bewegen, c.q. veelzijdig bewegen is zeer gewenst. Zelfs in Noorwegen, waar meer een cultuur van buiten-zijn heerst dan bij ons, zijn er signalen dat deze kwaliteit vermindert, zoals een Noorse pedagoog opmerkte: "Een oudere leraar vertelde me het volgende: "Vroeger nam ik mijn nieuwe klas elke week mee naar het strand en we wandelden daar dan een stuk. Overal liggen daar keien, waarbij de kinderen van de ene kei op de andere konden springen. De laatste paar jaar heb ik dat ook geprobeerd te stimuleren maar heb het opgegeven, omdat veel van deze kinderen niet meer over de motorische vaardigheden beschikten om dat zonder te vallen te doen en zich pijn deden"."

Beweegparcours

Basisschoolkinderen maken graag 'speciale plekken' in het groen, die zij markeren als de hunne. Het bouwen van hutten, dus met een dak, is in dit verband ook populair. Het zijn plekken die de *fantasie* in hoge mate prikkelen, waar je kunt *dromen* en van kunt dromen.

Natuurspelen draagt ook bij aan de ontwikkeling van de creativiteit. De natuurspeelplaats biedt vele mogelijkheden als 'ruw materiaal', om zelf betekenis te geven en vorm te geven. Dit in tegenstelling tot de kant-en-klare dingen waardoor kinderen omgeven zijn, de vele gestandaardiseerde dingen, zoals in constructiemateriaal voor kinderen. Het maken van dingen met natuurlijk materiaal – het zoeken van dingen die bij jouw ideeën passen of ideeën krijgen bij het gegeven materiaal – doet een beroep op verbeeldingskracht en inventiviteit, is in hoge mate ook 'luisteren' naar het materiaal. Bij het bouwen van een hut zoek je bijvoorbeeld stevige, min of meer rechte, dragende stokken, die zo goed mogelijk passen. Met de kinderen samen kan een beweegparcours uitgezet worden.

De identiteit van dergelijke plekken en de *verhalen* daarover van de kinderen dragen bij aan de ontwikkeling van de identiteit (het levensverhaal) van kinderen.

Informeel en formeel leren

In het voorgaande is ook de sociale en emotionele ontwikkeling aan de orde. Natuurspeelplaatsen bieden veel kansen voor de sociale ontwikkeling, juist vanwege hun fijne ruimtelijke geleding: 'geheime' plekken, terreinspelen, ontmoetingsplaatsen. Er zijn meer kansen voor coöperatie en er is minder agressie (Titman, 1994). Ook de intellectuele ontwikkeling van kinderen wordt gestimuleerd door het complexe en dynamische karakter van natuurspeelplaatsen. Daarbij gaat het met name om de ontwikkeling van disposities als exploratiedrang, onafhankelijk denken, het verzamelen van gegevens met behulp van alle zintuigen en flexibel denken. De natuurspeelplaats kan ook gezien worden als 'leerlandschap', met potenties voor speels, informeel leren >>

Contact:

both0207@planet.nl

op een breed gebied. Het formele, in het curriculum gewortelde leren kan daarop voortbouwen.

Natuurspeelplaatsen realiseren

Er zijn verschillende typen natuurspeelplaatsen, afhankelijk van de locatie. We concentreren ons hier op natuurspeelplaatsen bij scholen, ook wel 'groene schoolpleinen' genoemd, die ook gebruikt kunnen worden in de buitenschoolse opvang. Elke situatie bij scholen is weer anders, algemene recepten zijn niet te geven. In het inspiratieboek 'Vrij spel voor natuur en kinderen', verkrijgbaar via de website van netwerk Springzaad (zie onder)

staan elementen en ontwerpen beschreven. We noemen hier de elementen van een inspirerend voorbeeld:

- ondiepe vijver, met begroeiing en stapstenen. Deze wordt gevoed met regenwater, rechtstreeks uit de lucht, maar ook met water dat op het dak van het gebouw valt en via een tijdelijk riviertje (een 'wadi') naar de vijver stroomt
- tegelplein
- 'fietsenjungle', begroeid met slingerplanten, met schelpengruis als verhardingsmateriaal waarop de fietsen geparkeerd worden
- knuppelpaadje over een moerasstrook, die wordt gevoed met hemelwater van het gebouw
- paadjes met gras of met houtsnippers
- twee grasveldjes
- hutten van wilgentenen
- bosjes aan de rand van het terrein, langs het hek
- liggende boomstam over begroeid 'ravijn'
- zandbak met een stenen, met mozaïek ingelegde rand
- enkele grotere bomen
- theaterbanken en mogelijkheden voor een met doek af te schermen podium
- dierentoren, voor bijen, egels, en andere dieren
- tuin voor vlinders en andere insecten
- speelheuvel, ten dele begroeid met planten, met onderdoorgang
- moestuin met kersenboom
- kleine boomgaard met vijf fruitbomen
- compostbak/kringloophoek.

Elementen van een natuurlijke buitenruimte van een school: een voorbeeld (Both & Veekamp, 2009a)

Hoe eraan te werken?

Er worden hier enkele aandachtspunten voor het proces van werken genoemd.

- 1 Oriënteer je breed op wat mogelijk is. Dat kan door de 'Inspiratiemap' van Springzaad te gebruiken (zie de betreffende website) en door enkele gerealiseerde projecten te bezoeken.
- 2 Zorg voor een breed draagvlak bij schoolleiding, schoolbestuur, team en ouders.
- 3 Denk vooraf over, informeel en formeel gebruik – bij welke vak- en vormingsgebieden? - en beheer van de speelplaats.
- 4 Zoek deskundige hulp voor ontwerp en aanleg.
- 5 Zorg voor 'eigenaarschap' door met ouders, kinderen en team eigenhandig veel werk te verzetten.
- 6 Zorg voor voldoende middelen – geld, gratis of goedkoop te verkrijgen materialen en diensten.
- 7 Raadpleeg onderstaande websites – ook met het oog op het proces van werken.

Enkele websites

<http://www.springzaad.nl> - website van het netwerk Springzaad, met veel informatie
<http://www.rotterdam.nl/SenR/Document/groene%20schoolpleinen.def.pdf>
<http://www.fonds1818.nl/content/groene-schoolpleinen>

Kees Both is onderwijs- en natuurpedagoog, actief als adviseur, lobbyist en auteur.

Een langere versie van het artikel met de bijbehorende literatuurlijst staat op de website van de KVLO. ◀